

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 23 (36)

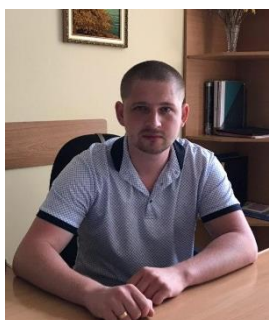
Суми – 2020

**SECTION 7
CRIMINAL PROCESS AND CRIMINALISTICS;
JUDICIAL EXPERTISE; OPERATIONAL-BROADCASTING ACTIVITY**

**СЕКЦІЯ 7
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА
ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i23.p62>

**ВИКОРИСТАННЯ ФІКТИВНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК СПОСІБ
ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ:
ОСНОВНІ ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА СПОСОБИ БОРОТЬБИ³**

*Думчиков Михайло Олександрович,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*

*Сіра Марія Андріївна,
Навчально-науковий інституту права,
Сумського державного університету*

У статті розглянуто один із найпоширеніших способів легалізації (відмивання) доходів отриманих злочинним шляхом – використання фіктивних суб'єктів господарювання. Із огляду на сучасний стан економіки в Україні, було вивчено проблему розповсюдження цього явища у контексті тіньової економіки, конкретизовано особливості та ознаки підприємств, які відносять до фіктивних, а також визначено та запропоновано шляхи мінімізації рівня відмивання (легалізації) коштів. У процесі дослідження були наведені приклади з вітчизняної судової практики, які можуть слугувати підтвердженням наявності певних прогалин та недоліків у законодавчих актах, що регулюють дану сферу суспільних відносин. У ході роботи з зазначеною проблемою, було опрацьовано значну кількість наукових праць учених, роботи яких хоч і висвітлюють дане питання, проте або через нововведення в законодавство, або через інші причини не створюють цілісного уявлення про діяльність фіктивних суб'єктів господарювання. У статті, на основі чинного законодавства України, статистичних даних, отриманих як зарубіжними, так і українськими дослідниками, а також офіційних відомостей міжнародних організацій, зокрема «FATF» та «MONEYVAL», було узагальнено та конкретизовано певні аспекти діяльності «несправжніх» підприємств, що є досить актуальним на сьогодні.

³ Робота виконана в рамках проекту № 0120U100474 «Розробка методики взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії легалізації злочинних доходів» 0120U100474

Отримані результати можуть слугувати підґрунтям для остаточного викорінення такого явища як розповсюдження суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності, як таких, що загрожують економічній безпеці держави, або принаймні мінімізувати його рівень, що очевидно потребує обов'язкового втручання з боку законодавця. Наведені способи боротьби з відмиванням коштів на перший погляд є елементарними та очевидними, що насправді важко назвати правдою, адже втілити їх на практиці досить важко, проте цілком можливо. У ході роботи зі статтею було прокоментовано відповідні шляхи боротьби із легалізацією доходів, зокрема з діяльністю фіктивних суб'єктів господарювання.

Ключові слова: легалізація, відмивання, фіктивні суб'єкти господарювання, фіктивне підприємство, ознаки фіктивності, «FATF», «MONEYVAL», розповсюдження фіктивних суб'єктів господарювання.

Dymchikov M.O., Sira M. The use of fictitious business entities as a way to legalize (launder) the proceeds of crime: the main causes, consequences and ways to fight. The article considers one of the most common ways of legalizing (laundering) the proceeds of crime – the use of fictitious economic entities. Here is given the current state of the economy in Ukraine, the problem of the spread of this phenomenon in the context of the shadow economy was studied, the features and characteristics of enterprises that are classified as fictitious were specified, and ways were identified and proposed to reduce the level of money laundering (legalization). In the process of the study, examples of domestic judicial practice were given, which can confirm the presence of certain gaps and shortcomings in legislative acts governing this area of public relations. In the course of working with the following problem, a significant number of scientific works of scientists were processed. Despite these works cover the issue, however of innovations in the legislation or for other reasons do not create a holistic idea about the activities of fictitious economic entities. In the article based on the current legislation of Ukraine, statistical data obtained by both foreign and Ukrainian researchers, and official information of international organizations, in particular “FATF” and “MONEYVAL” were summarized and specified certain aspects of the activities of “non-real” enterprises which are quite relevant today.

The obtained results can serve as a basis for the final eradication of such a phenomenon like spreading of economic entities with the signs of fictitiousness, as those which threaten the economic security of the state, or at least minimize its level which obviously requires mandatory intervention by the legislator. The above-mentioned methods of combating money-laundering at first glance are elementary and obvious, what in fact is difficult to be called the truth because it is quite difficult to put them into practice, but quite possible. In the course of working with the article, the relevant ways of combating an income legalization, in particular with the activities of fictitious economic entities, were commented on.

Key words: legalization, laundering, fictitious economic entities, fictitious enterprise, signs of fictitiousness, “FATF”, “MONEYVAL”, distribution of fictitious economic entities..

Постановка проблеми. Зростання рівня тіньової економіки в Україні останнім часом викликає занепокоєння. За даними досліджень Київського міжнародного інституту соціології, її рівень зріс до 47,2 відсотка валового внутрішнього продукту в 2018 році, збільшившись з 46,8 відсотка, відносно даних за 2017 рік [1]. Тіньову економіку варто розуміти як прояв такої економічної діяльності, яка не є задекларованою або легальною. Поширення тінізації підприємств негативно впливає на економіку держави, адже значним чином скорочується надходження податків, розвиток

декретованих підприємств стає більш проблематичним, а населення не сприймає обов'язок сплачувати податки, через те, що не довіряє владі і воліє радше ухилитися від їх сплати, ніж виконувати вказане добросовісно. У контексті явища тінізації варто розглянути один із способів легалізації (відмивання) коштів, отриманих злочинним шляхом, а саме: використання фіктивних суб'єктів господарювання. Під «відмиванням» доходів ми маємо розуміти узаконення протиправно отриманих коштів або майна, що здійснюється шляхом різних

маніпуляцій з «брудним» капіталом, у результаті чого він набуває законного статусу. Зазначений спосіб легалізації коштів є одним з найпоширеніших у світі, та найприбутковіших серед інших, а отже таким, що приносить найбільше шкоди економіці держави. З огляду на вищезазначене, дослідження суті, причин та наслідків діяльності фіктивних суб'єктів господарювання є досить необхідним для подальшої мінімізації цього явища, як такого, що загрожує економічній безпеці держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі поширення легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, а також діяльності фіктивних суб'єктів господарювання були присвячені наукові праці таких учених як: Захаров В. П., Лисенко В. В., Шапіро В. С., Лазебник Л. Л., Пілюков Ю. О. та ін. Незважаючи на це, зазначене питання потребує подальшого, більш детального дослідження.

Метою цієї статті є характеристика юридичної природи такого способу легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом як використання фіктивних суб'єктів господарювання, а саме його причин, наслідків та способів боротьби.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відмивання доходів, як явище, що означає процес переходу коштів зі статусу нелегальних в легальний, останнім часом стало досить поширеним у багатьох країнах. Відповідно до п. 16 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», доходами, одержаними злочинним шляхом може виступати будь-яка вигода, одержана внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння, що передусє легалізації (відмиванню) доходів, яка може складатися з рухомого чи нерухомого майна, майнових та немайнових прав, незалежно від їх вартості [2].

На сьогодні існує досить багато способів вчинення таких дій, зокрема: використання конвертаційних центрів, проведення операцій з нерезидентами, які є зареєстрованими в офшорних зонах, використання фіктивних суб'єктів господарювання, тощо. Останній є досить поширеним і вважається одним з найприбутковіших. Щоб запропонувати шляхи боротьби з таким способом відмивання коштів, необхідно чітко зрозуміти у чому ж він полягає та як працює. Тож, варто зазначити, що фіктивним суб'єктом господарювання потрібно вважати таке підприємство, що від самого початку було створено на незаконних засадах, тобто були використані фіктивні (неправдиві) відомості про власників,

засновників, засади на яких було створено таке підприємство, чи інші відомості, які необхідно надавати при створенні юридичної особи. Такі суб'єкти створюються для приховування вчинених протиправних дій стосовно «брудного» капіталу.

Досить необхідним є акцентування викладу отриманої у ході дослідження інформації саме на ознаках зазначених підприємств, адже саме це дасть змогу орієнтуватися у цій сфері та розуміти, які саме суб'єкти господарювання можна назвати фіктивними. Таким чином, наступне можна вважати ознаками фіктивних юридичних осіб: а) організатор (засновник) має на меті умисел досягти протиправної мети та податкової вигоди; б) господарську діяльність здійснює не сам засновник, а ініціатор, від його імені; в) таке підприємство знаходиться за юридичною адресою, що внесена до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України; г) юридична особа не подає податкову звітність; д) не подаються необхідні відомості про працюючих, звіти 1ДФ не додаються; е) відсутні основні фонди та умови для виробництва чи ведення будь-якої господарської діяльності [6]. Отже, окремі суб'єкти господарювання можна вважати фіктивними, якщо їм притаманні вищезазначені ознаки.

Що стосується того, як саме працює ця схема, то згідно з інформацією, яку надає Державна аудиторська служба України, юридичні особи з ознаками фіктивності створюються для введення активів до офіційного фінансово-господарського обігу. Також служба зазначає, що їх мета полягає не у здійсненні законної господарської діяльності як такої, а у створенні та використанні банківського рахунку для розміщення на ньому нелегально отриманих коштів. Вони вважаються такими що були отримані внаслідок реалізації відповідної продукції і т.д., тобто такими що не можна вважати нелегально отриманими. До того ж, надходження таких коштів не оформлюється документально, відповідно до чинного законодавства, а після подальшого їх перерахування з банківського рахунку таке підприємство припиняє своє існування. Фіктивні суб'єкти господарювання також працюють у напрямку реалізації матеріальних цінностей та товарів, тобто вони вводять їх до офіційного обігу [3]. Метою існування таких підприємств є ухилення від сплати податків у належних розмірах, розповсюдження незаконних видів підприємницької діяльності а також проведення махінацій з відмиванням коштів.

Прикладом існування таких підприємств може слугувати нещодавно викрите на Хмельниччині фіктивне підприємство з 171 млн. грн на рахунок. Державна фіскальна служба Хмельницької області з'ясувала, що така діяльність проводилася під

виглядом сільськогосподарського приватного підприємництва. Суб'єкт господарювання повинен був використовуватися для «продажу» схемного податкового кредиту підприємствам інших регіонів України. У діяльності зазначеного підприємства було втягнуто двох мешканців Житомирської області, які не мали жодних відомостей про використання їх паспортних даних. У решті решт, за даним фактом до ЄДР було внесено відомості про вчинення кримінального правопорушення за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 205 Кримінального кодексу України – «Фіктивне підприємство» [7].

Україна як держава, що розвивається у Європейському напрямку, є членом таких міжнародних організацій, як: «FATF» та «MONEYVAL». Зазначені асоціації працюють у сфері боротьби та контролю за станом економічної злочинності, зокрема в галузі відмивання коштів. «FATF», у ході своєї діяльності встановлює міжнародні стандарти, спрямовані на запобігання цій незаконній діяльності та шкоді, яку вони завдають суспільству. Як орган, що формує політику, він працює над створенням необхідної політичної волі для здійснення національних законодавчих та регуляторних реформ у цих сферах. Зазначена організація переглядає методи відмивання грошей та фінансування тероризму та постійно посилює свої стандарти для вирішення нових ризиків. Міжнародна група з протидії відмиванню грошей здійснює моніторинг країн, щоб переконатися, що вони повністю та ефективно впроваджують стандарти FATF, і притягує країни до відповідальності, які їх не виконують. Асоціація займається такою діяльністю з 1989 року і за більш ніж 30 років досягла значних результатів у боротьбі з відмиванням коштів [4].

Що стосується «MONEYVAL», то на неї покладено завдання оцінки відповідності основним міжнародним стандартам протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму та ефективності їх впровадження, а також завдання вироблення рекомендацій національним органам влади щодо необхідних удосконалень їхніх систем. «MONEYVAL» також проводить тематичні дослідження типологій методів, тенденцій та методів відмивання грошей та фінансування тероризму [5].

Загалом, за останній рік, Україна досягла прогресу у вирішенні недоліків, пов'язаних з легалізацією коштів і, за даними «FATF», була позитивно оцінена у порівнянні з 2019, у червні 2020 року. Тож, якщо порівнювати дані за останні три роки, можна виявити певну нестабільність у цій сфері для України, проте членство нашої держави у

таких організаціях очевидно позитивно впливають на боротьбу із відмиванням коштів.

Не менш важливим є дослідження та виявлення причин і наслідків існування фіктивних суб'єктів господарювання, як способу відмивання коштів. Тож першою і найвагомішою причиною є досить високий рівень корупції серед державних службовців при виконанні ними обов'язків стосовно реєстрації та здійснення контролю діяльності таких суб'єктів господарювання. Другою, але не менш важливою підставою поширення зазначеного способу легалізації доходів є недовіра народу до влади та його неготовність добросовісно сплачувати податки. Не можна заперечувати факт зубожіння певних верств населення, серед яких: студенти, пенсіонери, інваліди, тощо, що привів до готовності таких громадян йти проти закону задля навіть мінімального задоволення їх матеріальних потреб. Вони стають засновниками чи власниками фіктивних суб'єктів господарювання і, по суті, жертвами реальних злочинців, які прагнуть отримати максимальну вигоду з нужденних верств населення. Проблемі бідності була присвячена робота Т. Кір'яна, де зазначено наступне: «Нині ж маємо соціально-економічні проблеми незрілої ринкової економіки: безробіття, низький життєвий рівень, неналежна увага до працівника з трудовим досвідом, кваліфікацією, професійними знаннями та навичками, а головне – недостатній рівень соціального захисту найманих працівників. Як наслідок, в Україні відбувається деформація трудових цінностей, масове погіршення якості трудового потенціалу, що відображається у даних статистики та наукових досліджень професійно-якісних характеристик сучасного працівника, оцінок його трудових орієнтацій і мотивації та здатності до продуктивної праці» [8]. Очевидно, що автор не розглядав вищезгадане у контексті поширення фіктивних суб'єктів господарювання, проте викладену інформацію можна застосувати і по відношенню до з'ясування причин поширення відмивання коштів за допомогою «несправжніх» підприємств.

Наступною причиною можна назвати певну невизначеність з боку законодавця щодо суті такого поняття, як фіктивний суб'єкт господарювання, та класифікацію цього правопорушення. Фактично, це викликає певні протиріччя при розгляді відповідних справ, та навіть можливість звільнення правопорушників від відповідальності.

Підтвердженням недосконалості законодавства у цій сфері може слугувати справа С. Копитка, яка полягає у тому, що у 2005 році громадянин оформив фірму на підставну особу, забравши весь

пакет документів та печатку у своє підпорядкування, і не поніс жодної відповідальності за такі дії. Варто зазначити що було відкрите кримінальне провадження і навіть тривало слідство, проте лише у 2016 році суд виніс рішення стосовно закриття провадження у зв'язку з проходженням строків давності [6]. Із зазначеного можна підкреслити, що саме через відсутність єдності у визначенні змісту діяльності фіктивних суб'єктів господарювання незаконна діяльність підприємств залишається безкарною.

Як вже було зазначено, існування фіктивних суб'єктів господарювання може призвести до значного підриву економіки в державі, втрати авторитету влади та знецінення обов'язків, покладених на громадян. Усе це викликає занепокоєння та очевидну потребу вирішення даного питання, або хоча б зупинення поширення таких підприємств. Проте, для того щоб знайти спосіб мінімізації рівня легалізації доходів, не потрібно шукати надскладні шляхи чи приховані прийоми, варто просто працювати з причинами розповсюдження таких суб'єктів господарювання.

По-перше досить важливо посилити контроль за діяльністю представників закону, робота яких полягає в проведенні процедури реєстрації юридичних осіб, та, можливо, зробити її більш складною та прозорою. До того ж посилення відповідальності за скоєння правопорушень у цій сфері, як з боку державних службовців, так і з боку осіб, що є ініціаторами або учасниками створення підприємств з ознаками фіктивності, також має місце бути на сьогодні в Україні.

По-друге, необхідно працювати з населенням, задовольняти потреби нужденних верств суспільства, боротися з бідністю, щоб загалом

повернути авторитет влади та свідоме ставлення громадян до їх обов'язків. Третім, і на нашу думку, найбільш важливим та найочевиднішим шляхом серед інших, є робота з законодавчими актами, удосконаленням та деталізацією суті, видів та шляхів несення відповідальності за вчинення таких дій.

Зазначені вище кроки, які можуть зробити представники влади, задля загального блага держави та суспільства зокрема, є необхідними для України сьогодні. Вирішення проблеми розповсюдження фіктивних суб'єктів господарювання позитивно вплине на імідж держави на міжнародній арені, підвищить загальний рівень життя громадян (це передбачено способами впливу на населення задля мінімізації їх участі у протиправних діях), а також ліквідує значну загрозу, яку і спричиняє це явище.

Висновки. Підводячи підсумки усього вищезазначеного «відмивання» доходів – узаконення протиправно отриманих коштів або майна, що здійснюється шляхом різних маніпуляцій з «брудним» капіталом, у результаті чого він набуває законного статусу. Існування фіктивних суб'єктів господарювання, як способу вчинення таких дій є досить поширеним та небезпечним для економіки держави одночасно, тому боротьба з цим явищем є досить важливим для України сьогодні. У ході дослідження ми сформулювали основні причини, наслідки та способи боротьби з поширенням легалізації доходів, адже робота над цим питанням має стати пріоритетною для законодавця зважаючи на загальний стан економіки в Україні та рівень життя українців зокрема.

Література:

1. Kossov I. Growing shadow economy nearly half of Ukraine's GDP. Kyiv Post. 2019. URL: <https://www.kyivpost.com/business/growing-shadow-economy-now-almost-half-of-ukraines-gdp.html?cn-reloaded=1&cn-reloaded=1> (дата звернення 15.10.2020).
2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення від 14.10.2014 № 1702-VII (втратив чинність на підставі Закону № 361-IX від 06.12.2019, ВВР, 2020, № 25, ст. 171). Відомості Верховної Ради, 2014, № 50-51, ст. 2057.
3. Перепічка П. Схеми відмивання доходів: як їх розпізнати. Фінансовий контроль. 2008. № 3. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/51696;jsessionid=CC8F4279728ED541F082811200CC8417>
4. FATF website. URL: <http://www.fatf-gafi.org/about/whoweare/#d.en.11232> (дата звернення 15.10.2020).
5. Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures (MONEYVAL). URL: <https://www.fatf-gafi.org/pages/moneyval.html> (дата звернення 15.10.2020).

6. Щодо деяких аспектів фіктивності в господарських операціях. Офіційний портал територіальних органів ДФС у Вінницькій області. 2018. URL: <http://vin.sfs.gov.ua/diialnist/yamau-pravo!/335132.html> (дата звернення 15.10.2020).

7. На Хмельниччині викрито фіктивне підприємство зі 171 млн. грн. тінювих коштів на рахунку. Офіційний портал Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/regionalni-novini/print-228007.html> (дата звернення 15.10.2020).

8. Кір'ян Т. Людський капітал в історії економічної думки. Економіка України. 2008. № 9. С. 64-73.